

DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/meu.2025.53.0.5322>

УДК 351.851:37.014.611]:330.101.52](470+571-651.1:477)”20”
JEL I22, I23, I28; H52

ІНСТРУМЕНТИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ В КОНТЕКСТІ СТРАТЕГІЧНОГО АНАЛІЗУ РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Ольга Гринькевич¹, Анна Бойко²

^{1,2}Львівський національний університет імені Івана Франка,
79008, м. Львів, пр. Свободи, 18

¹E-mail: olha.hrynkevych@lnu.edu.ua; ORCID: 0000-0002-8646-8119

²E-mail: Anna.Boiko.AEKE@lnu.edu.ua; ORCID: 0000-0002-5587-2565

Анотація. Метою статті є характеристика впливу інструментів державного регулювання на поведінку учасників ринку освітніх послуг в Україні в контексті соціально-економічних викликів, спричинених повномасштабною російською військовою агресією та стратегічних пріоритетів розвитку сектору вищої освіти. Використано статистичні методи аналізу динаміки і структури показників офіційної статистики та адміністративних даних з питань фінансування вищої освіти, обсягів вступу до ЗВО. У статті запропоновано типологію інструментів державного регулювання ринку освітніх послуг у секторі вищої освіти з виділенням двох головних груп: 1) організаційно-правові; 2) фінансово-економічні. Наведено характеристику інструментів державного регулювання вищої освіти у визначених групах з описом державних інституцій в Україні, що їх реалізують та відповідних правових норм. Здійснено статистичну оцінку впливу державних регуляторів на ринок освітніх послуг в Україні у секторі вищої освіти впродовж 2018–2024 рр. Сформульовано висновок, що поведінка державних регуляторів у сфері вищої освіти спрямована на адаптацію освітніх процесів до кризових явищ та реалізацію документів стратегічного планування розвитку галузі. Практичне значення результатів дослідження пов'язане з оцінкою ефективності державних регуляторів у реалізації стратегічних пріоритетів розвитку вищої освіти України в умовах воєнного стану.

Ключові слова: вища освіта, державне регулювання, освітні гранти, ваучери, ринок освітніх послуг, стратегічний аналіз, статистична оцінка, формульне фінансування.

Постановка проблеми. В умовах високої соціально-економічної турбулентності, спричиненої пандемією COVID-19, повномасштабною війною в Україні внаслідок російської військової агресії, демографічним спадом та зростанням міграційних процесів, система вищої освіти України опинилася перед викликами, які вимагають глибокого переосмислення механізмів її державного регулювання. Скорочення мережі

ЗВО, зменшення кількості вступників, зростання фінансового навантаження на домогосподарства при низькій участі корпоративного сектору ставлять під сумнів стійкість і соціальну справедливість чинної моделі функціонування ринку освітніх послуг.

У цих умовах виникає потреба в оцінюванні ефективності державних інструментів регулювання, зокрема державного замовлення, формульного фінансування, механізму індикативної собівартості, освітніх грантів і ваучерів, які запроваджені для оптимізації ресурсного забезпечення галузі. Одним із інструментів такої оптимізації є формування гібридної моделі державного регулювання, яка поєднує бюджетні та ринкові механізми, забезпечуючи гнучкість, адресність і стійкість системи вищої освіти до зовнішніх викликів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У країнах ЄС процеси активної трансформації державного регулювання вищої освіти розпочалися в другій половині ХХ ст. і стали об'єктом активних наукових досліджень у цей період. Ферлі, Мусселін та Андресані (Ferlie, Musselin та Andresani) в [1] пропонують концептуальну рамку для аналізу трансформації систем вищої освіти в семи європейських країнах, що є важливим для стратегічного аналізу розвитку вищої освіти в Україні в контексті європейської інтеграції. Автори аргументують, що з 1980-х років спостерігається перехід від мертонівської концепції академічної автономії до активного державного «керування» (steering) системами вищої освіти. Автори виділяють три типи переосмислення ролі держави: 1) посилення менеджменту публічного сектору; 2) «розмивання» національної держави через передачу повноважень на регіональний та наднаціональний рівні; 3) демократична ревіталізація через залучення стейкхолдерів.

З точки зору впливу сучасної трансформації державного регулювання вищої освіти у країнах ЄС, що виявлялася у зростанні інституційної автономії ЗВО, цікавим є дослідження Пейнсі, Ляйтнера, Рибнічека Wilhelm Painsi, Karl-Heinz Leitner, Robert Rybnicek [2], де автори не підтвердили гіпотезу про позитивну високу кореляцію між зростанням автономії ЗВО та рівнем досягнення цілей в освітній, науковій сферах, залученні додаткового фінансування. Автори розглядають чотири сфери державного регулювання: 1) фінансова автономія, 2) кадрова політика, 3) академічна свобода та 4) організаційне управління, аналізуючи взаємозв'язок зростання автономії ЗВО у цих сферах з індикаторами реалізації місії ЗВО. Іншими словами, свобода прийняття рішень у ЗВО є цінною, але вона має поєднуватися з достатніми ресурсами і досвідом, щоб ефективно використовувати цю свободу.

З позицій інституційного підходу, важливим є врахування політичних, культурних, історичних чинників у моделях державного регулювання вищої освіти, зокрема в частині державного і регіонального фінансування ЗВО. У цьому контексті цікавим є теоретичні та емпіричні дослідження, які відображають особливості поєднання централізованого державного регулювання з елементами ринкової конкуренції у моделях розподілу фінансових ресурсів та інтернаціоналізації, представлені, зокрема в [3-6].

Особливості державного регулювання ринку освітніх послуг активно досліджуються і в Україні. Д. Загірняк, О.Крат, М. Загірняк у [7] розглядають солідарно-субсидіарну модель фінансування вищої освіти, де держава виступає як регулятор і замовник освітніх послуг. Як регулятор держава зацікавлена орієнтувати поведінку вступників на потреби ринку праці, а як замовник – стимулює попит на стратегічно важливі для національної безпеки та економічного зростання спеціальності через державне замовлення. Автори аналізують інструменти державного замовлення, фінансової автономії ЗВО, а також взаємну відповідальність між державою, закладами освіти

та студентами. Гринькевич О.С. у [8] обґрунтовує важливість трьох критеріїв у державному регулюванні та управлінні конкурентоспроможністю вищої освіти в Україні 1) якості, 2) економічної ефективності, 3) соціальної відповідальності.

Сас С.П. пропонує детальний аналіз впливу запровадження індикативної собівартості на фінансові та інші показники діяльності ЗВО, зокрема, обсяги вступу здобувачів з урахування суттєвих змін у вартості навчання Авторкою «виявлено тенденцію до зменшення вступників на платну форму навчання у ЗВО, в яких відбулося значне підвищення вартості через застосування індикативної собівартості» [9, с. 102].

Процеси децентралізації, зростання академічної автономії у системі вищої освіти при одночасній активній участі державних регуляторів в Україні відбуваються надзвичайно динамічно. Складність розробки і реалізації ефективної державної політики у системі вищої освіти України посилюється у зв'язку з повномасштабною російською військовою агресією, що обумовила втрати людських ресурсів та інтелектуального капіталу ЗВО, руйнування інфраструктури, переміщення частини ЗВО, зростання дефіциту фінансових ресурсів. Це обумовлює потребу в емпіричних дослідженнях, які поєднують економіко-статистичний аналіз із оцінкою поведінки державних регуляторів.

Попри значну кількість досліджень, у сучасних умовах залишаються недостатньо вивченими питання адаптації інструментів державного регулювання вищої освіти до умов війни, економічної нестабільності та демографічної кризи в Україні, що зумовлює потребу в комплексному економіко-статистичному аналізі. Як наслідок утворюється аналітичний вакуум щодо результативності реалізованих заходів та їх впливу на доступність, якість і ефективність освітніх послуг.

Постановка завдання. Метою статті є характеристика впливу інструментів державного регулювання на поведінку учасників ринку освітніх послуг в Україні з урахуванням соціально-економічних викликів та інтересів України у розвитку системи вищої освіти, які визначені у документах стратегічного планування розвитку галузі. Для досягнення поставленої мети визначені такі завдання: 1) окреслити типологію інструментів державного регулювання ринку освітніх послуг в секторі вищої освіти України, визначити відповідні інститути, що забезпечують їх реалізацію; 2) здійснити статистичну оцінку впливу державних регуляторів на ринок освітніх послуг в Україні у секторі вищої освіти з урахуванням умов воєнного стану та документів стратегічного планування розвитку вищої освіти.

У дослідженні використано статистичні методи аналізу динаміки і структури показників офіційної статистики Державної служби статистики України та адміністративних даних з питань фінансування вищої освіти та обсягів вступу до ЗВО Міністерства освіти і науки України. Додатковими джерелами для емпіричної бази дослідження виступили матеріали інших міністерств і відомств, а також відкриті дані освітніх порталів.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Типологія інструментів державного регулювання вищої освіти та їх характеристика в Україні

Ринок освітніх послуг у секторі вищої освіти у багатьох країнах світу, зокрема в Україні, характеризується високим рівнем державного втручання. Це обумовлено тим, що вища освіта має визначальний вплив на людський капітал країни, її конкурентоспроможність та соціальну стабільність. Державне регулювання вищої освіти в Україні здійснюється відповідно до законодавства про освіту та вищу освіту, документів стратегічного планування, зокрема, Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 рр. [10], Стратегічного плану діяльності Міністерства освіти і науки України до 2027 р. «Стратегія переможців» (у частині розділу «Якісна вища освіта») та ін.

З позицій механізму впливу на розвиток вищої освіти та природою регулювання пропонуємо виокремлювати дві групи інструментів державного регулювання у досліджуваному сегменті ринку освітніх послуг: 1) організаційно-правові інструменти; 2) фінансово-економічні інструменти.

Організаційно-правові інструменти діють через нормативне регулювання, встановлення правил, стандартів, процедур (ліцензування, акредитація, освітні стандарти тощо). За природою регулювання, організаційно-правові інструменти є, як правило, засобами прямого адміністративного контролю.

Фінансово-економічні інструменти впливають на учасників ринку освітніх послуг у секторі вищої освіти через розподіл ресурсів, створення економічних стимулів/обмежень (державне замовлення, гранти, контрактне фінансування, вачучери тощо). За природою регулювання фінансово-економічні інструменти є засобами непрямого стимулювання (створення умов для бажаної поведінки).

На рис. 1 запропоновано характеристику організаційно-правових інструментів державного регулювання розвитку вищої освіти в Україні.

Таблиця 1

Організаційно-правові інструменти державного регулювання вищої освіти та їх інституційне забезпечення в Україні*

Характеристика	Інституційне забезпечення: головні інститути-організації та інститути-норми
Ліцензування ЗВО	
Процес перевірки здатності юридичної особи розпочати та провадити освітню діяльність згідно з установленими вимогам	- Міністерство освіти і науки України - Ліцензійні умови провадження освітньої діяльності
Встановлення освітніх стандартів	
Створення та офіційне затвердження регуляторних документів, що встановлюють базові критерії до змісту, рівня якості та досягнень у сфері вищої освіти	- Міністерство освіти і науки України - Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти - Закон України «Про вищу освіту» - Стандарти вищої освіти. Методичні рекомендації щодо їх розроблення
Акредитація освітніх програм, інституційна акредитація ЗВО	
Процес експертної оцінки освітньої програми та/або освітньої діяльності ЗВО щодо відповідності якості вищої освіти встановленим стандартам.	- Національне Агентство із забезпечення якості вищої освіти - Положення про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти
Зовнішнє незалежне оцінювання (ЗНО), Національний мультипредметний тест (НМТ)	
Уніфікована система перевірки навчальних результатів учнів, що застосовується для гарантування однакових можливостей доступу до якісної вищої освіти та моніторингу дотримання державних освітніх норм	- Український центр оцінювання якості освіти та його регіональні центри. - Закон України «Про вищу освіту»

Джерело: складено авторами

В умовах воєнного часу державні регулятори в Україні намагаються адаптувати освітню політику до соціально-економічних викликів і загроз, водночас забезпечуючи реалізацію стратегічних пріоритетів інтеграції у європейський та світовий освітній і науковий простір. Прикладами є:

1) зміна формату проведення зовнішнього незалежного оцінювання через запровадження Національного мультипредметного тесту (НМТ). Така політика дала змогу оптимізувати використання ресурсів в умовах обмежених бюджетних коштів, зменшити рівень ризиків для учасників ЗНО шляхом заміни кількох іспитів з різних предметів впродовж кількох днів на один комп'ютеризований тест на одному занятті. Водночас численні зауваження до цієї тимчасової зміни формату ЗНО пов'язані з надмірним психологічним і фізичним навантаженням на вступників (складання іспиту в один день з чотирьох предметів), змістом завдань (надмірна кількість завдань на знання фактів, мала кількість завдань, які дають змогу перевірити аналітичні і творчі здібності вступників).

2) оновлення ліцензійних умов провадження освітньої діяльності з урахуванням критеріїв якості науково-педагогічної діяльності у міжнародному академічному середовищі, зокрема, публікацій у наукових виданнях, індексованих у міжнародних наукометричних базах, участі у міжнародних та національних конкурсах, проєктній діяльності.

Поряд з акредитацією освітніх програм, нова модель якої запрацювала після запуску роботи Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти, важливим інструментом у зовнішньому забезпеченні якості вищої освіти в Україні стає інституційна акредитація ЗВО, передбачена Законом України «Про вищу освіту». Фініков Т., Терещук В. в [11] здійснили детальний огляд міжнародних практик інституційної акредитації ЗВО (Естонія, Польща, Німеччина, Нідерланди, Індія, Казахстан, Бразилія), окресливши рамки цих процесів в Україні та відповідні рекомендації за результатами порівняльного аналізу.

Зважаючи на важливість державної фінансової підтримки вищої освіти з однієї сторони, а, з іншої, обмежені можливості бюджетного фінансування вищої освіти в умовах воєнного часу, важливими є ефективні фінансово-економічні інструменти державного регулювання досліджуваної сфери (табл. 2).

Таблиця 2

Фінансово-економічні інструменти державного регулювання вищої освіти та їх інституційне забезпечення в Україні

Характеристика	Інституційне забезпечення: головні інститути-організації та інститути-норми
Державне замовлення на підготовку фахівців	
Державне замовлення визначає кількість студентських місць для навчання за державний кошт, формується на основі середньострокового аналізу кадрових потреб ринку праці. Це завдання покладено на центральний виконавчий орган, відповідальний за економічну політику держави.	- Кабінет Міністрів України, Мінекономіки, Міністерство фінансів, інші державні замовники - Закон України «Про формування та розміщення державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів».
Гранти і ваучери на навчання	
Державний грант є формою державної фінансової допомоги для здобуття вищої освіти шляхом часткового покриття витрат на навчання здобувача освіти на контрактній основі. Ваучер – це документ, який надає визначеним групам громадян можливість безкоштовно отримати професійну чи вищу освіту за переліком професій і спеціальностей, схвалених Мінекономіки.	- Кабінет Міністрів України, Мінекономіки України - Державна служба зайнятості України - Постанова Кабінету Міністрів України «Про реалізацію експериментального проєкту щодо надання державних грантів на здобуття вищої освіти». - Закон України «Про зайнятість»

Характеристика	Інституційне забезпечення: головні інститути-організації та інститути-норми
Формульне фінансування ЗВО	
Механізм розподілу бюджетних ресурсів, за якого розмір фінансування вищачають за спеціальною формулою. Ця формула базується на таких параметрах: стабільність і розмір закладу освіти, результативність освітньої та наукової роботи, рівень працевлаштування випускників.	- Кабінет Міністрів України, Міністерство освіти і науки України - Постанова Кабінету Міністрів України «Про розподіл видатків державного бюджету між ЗВО на основі показників їх освітньої, наукової та міжнародної діяльності».
Контроль за ціноутворенням у державному секторі	
Держава визначає мінімальну вартість навчання на контракті у державних ЗВО, спираючись на реальні витрати на підготовку одного студента. Показник обчислюють як співвідношення загального обсягу бюджетних коштів минулого року до планової кількості студентів у ЗВО	- Міністерство освіти і науки України - Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання запровадження індикативної собівартості».

Складено авторами.

Поряд із державним замовленням на підготовку фахівців, яке повністю покриває витрати на навчання студента, з 2024 р. запроваджено експеримент з надання державних грантів на навчання для здобувачів вищої освіти у державних і приватних ЗВО, які уклали договір про участь в експериментальному проєкті. Державний грант забезпечує часткове відшкодування вартості контрактного навчання студентам, які набрали на НМТ щонайменше 150 балів. У 2025 р. базова річна сума гранту першого рівня дорівнює 16, 8 тис. грн, другого рівня – 28,0 тис. грн. Залежно від обраної спеціальності (спеціалізації, предметної спеціальності) величина гранту може збільшуватися у 1,3 або 1,5 рази. [14; 15].

З 01 січня 2024 р. в Україні відновлено формульний підхід до державного фінансування ЗВО, який у період 2022-2023 рр. був призупинений. Розподіл бюджетних коштів між ЗВО буде здійснюватися з урахуванням п'яти основних критеріїв: 1) кількості студентів, які здобувають вищу освіту за бюджетні кошти; 2) обсягу коштів, зароблених ЗВО за надання науково-технічних, консультаційних послуг або отриманих у формі грантів на наукові розробки; 3) позиції у міжнародних рейтингах та/або участь у європейських проєктах Еразмус+; 4) рівня працевлаштування випускників; 5) регіонального коефіцієнту для підтримки ЗВО у найвразливіших, нині прифронтових регіонах. Формульний принцип дає змогу забезпечити прозоре та справедливе фінансування, що стимулює ЗВО до підвищення якості освіти.

Аналіз впливу державних регуляторів на індикатори розвитку вищої освіти.

Аналіз ринку освітніх послуг та системи вищої освіти в Україні на основі показників офіційної статистики Державної служби статистики України та адміністративних даних Міністерства освіти і науки України дає підстави виокремити декілька ключових напрямів державного регуляторного впливу впродовж 2018–2024 рр.:

1. *Зниження частки вищої освіти в загальній структурі бюджетного фінансування освітньої галузі.* Дані Сателітного рахунку освіти України демонструють тенденцію до зменшення питомої ваги видатків на вищу освіту у довоєнний період — з 28,7 % у 2018 р. до 27,4 % у 2021 р. На жаль, аналіз фінансування вищої освіти за період 2022–2024 рр. у розрізі фінансових агентів (Центральний уряд, Місцеві бюджети, Приватні компанії, Домогосподарства) є обмеженим через відсутність оновлених статистичних даних в умовах воєнного стану [12].

2. *Зменшення кількості ЗВО і здобувачів вищої освіти. Оптимізація мережі державних ЗВО.* Глобальна пандемія COVID-19 та повномасштабна війна прискорили реалізацію державної політики у вищій освіті, спрямовану на оптимізацію мережі ЗВО: їхня кількість скоротилася з 515 у 2020/21 н.р. до 314 у 2024/25 н.р., а чисельність студентів зменшилась до 956 тис. осіб. Упродовж 2020-2024 рр. зафіксовано майже третинне скорочення кількості першокурсників, попри окремі періоди зростання, пов'язані з можливістю дистанційного навчання та державною підтримкою [12].

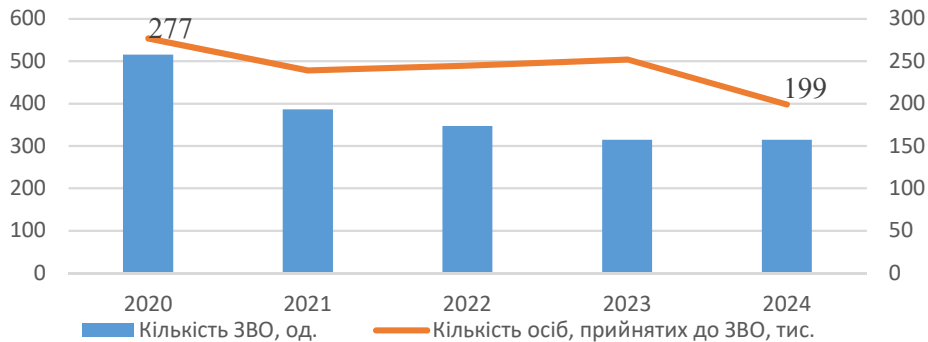

Рис. 1. Динаміка кількості ЗВО та осіб, прийнятих на навчання до ЗВО України впродовж 2020-2024 рр.

Джерело: побудовано за [12]

Головними аргументами на користь державної політики оптимізації мережі державних ЗВО в [10] визначено її «неефективність і витратність», яка посилюється через негативну динаміку кількості вступників, обмеження у фінансовій автономії ЗВО, умови воєнного стану.

3. *Посилення фінансового навантаження на домогосподарства.* У довоєнний період (2018-2021 рр.) державне фінансування вищої освіти суттєво домінувало: частка Центрального уряду зросла з 59,8 % до 63,6 %, місцевих бюджетів — з 12,3 % до 13,0 %, тоді як внески приватного сектору залишалися низькими (близько 1 %), а частка домогосподарств зменшилась з 26,7 % до 22,3 %. Така структура підтверджує вагомий роль держави, однак акцентує необхідність диверсифікації фінансових джерел, зокрема через розвиток державно-приватного партнерства.

У 2020–2024 рр. відбулося зменшення частки студентів, зарахованих на бюджетну форму навчання, з 40,0 % до 31,4 %, зокрема, на бакалаврські програми – з 36,8 % до 28,3 %, а на магістерські – з 36,8 % до 24,2 %. Водночас зросла питома вага контрактної форми навчання – з 60,2 % до 68,2 %. Це супроводжується загальним скороченням обсягів прийому: з 399 248 осіб у 2020 р. до 327 481 у 2024 р. [12]. Така динаміка пояснюється як об'єктивними бюджетними обмеженнями, так і зростаючими ризиками соціальної нерівності в доступі до вищої освіти (табл. 3).

4. *Диверсифікація форм державної фінансової підтримки здобувачів вищої освіти. Впровадження ваучерів і грантів.* Нововведенням у системі фінансування здобуття вищої освіти стало запровадження ваучерної системи [17], частка якої у загальній кількості зарахованих до ЗВО залишається незначною (менше 1 %), однак вона відіграє важливу роль у забезпеченні можливостей для перепідготовки, підвищення кваліфікації ветеранів, ВПО та дорослого населення.

Розподіл осіб, прийнятих на навчання у ЗВО України за джерелами фінансування впродовж 2020-2024 рр.

Показник	Роки				
	2020	2021	2022	2023	2024
Загальна кількість осіб, прийнятих на навчання за усіма освітніми ступенями, осіб	399248	338922	427401	441315	327481
У тому числі частка осіб, прийнятих на навчання за рахунок коштів, %					
бюджету, %	39,98	40,86	32,91	26,70	31,42
контракту, %	60,02	59,13	67,09	72,89	68,20
ваучера, %	-	-	-	0,41	0,38

Джерело: побудовано за [12]

У 2024 році в Україні вперше впроваджено експеримент з грантової підтримки здобуття вищої освіти. Участь в експерименті взяли 196 ЗВО різних форм власності. За результатами експерименту гранти отримали «14189 студентів контрактної форми навчання або 88,11% від запланованої кількості державних грантів» [16]. Лідером за кількістю вступників із грантами став ЛНУ імені Івана Франка – 1262 особи, які вступили на контрактну форму навчання у цей ЗВО, отримали фінансову підтримку держави. До п'ятірки лідерів у 2024 р. увійшли також НУ «Львівська політехніка» (1154 осіб), КНУ імені Тараса Шевченка (990), КПІ імені Ігоря Сікорського (588), НУ «Києво-Могилянська академія» (531). Аналізуючи частку студентів-першокурсників, які отримали навчальний грант у 2024 році, можна виділити такі ЗВО: в Українському католицькому університеті грант отримали 95% від загальної кількості першокурсників, у Київській школі економіки цей показник становив 73% [13].

5. *Відновлення формульного фінансування ЗВО.* З 01 січня 2024 року в Україні поновлено формульне фінансування ЗВО, побудоване на таких критеріях: кількість студентів, академічні досягнення, рівень інтернаціоналізації та результати наукової діяльності. Формульне фінансування було запроваджене у 2019 р., але тимчасово призупинене у березні 2022 р. через початок воєнних дій.

6. *Впровадження механізму індикативної собівартості.* Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України № 191 від 3 березня 2020 р., у процесах визначення вартості навчання за контрактом запроваджено індикативну собівартість підготовки фахівців, яка передбачає встановлення мінімальної межі плати за навчання. Це сприяє запобіганню цінового демпінгу та забезпечує фінансову стійкість університетів. Водночас громадяни України можуть скористатися правом на податкову знижку: батьки студентів або самі здобувачі, що офіційно працюють, мають змогу повернути 18 % вартості навчання.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Статистичний аналіз інструментів державного регулювання ринку освітніх послуг України впродовж 2018–2024 рр. свідчить про поступову трансформацію регуляторної моделі в умовах соціально-економічних потрясінь. Офіційні дані демонструють зниження частки вищої освіти у структурі фінансування освітньої галузі, скорочення бюджетної підтримки ЗВО та зростання фінансового навантаження на домогосподарства. Водночас запровадження нових механізмів – ваучерів, грантів, формульного фінансування та індикативної собівартості – свідчить про формування гібридної моделі державного управління та впливу на поведінку учасників ринку освітніх послуг, орієнтованої на баланс між бюджетними обмеженнями та стратегічними завданнями розвитку країни у галузі вищої освіти. Це означає поступовий перехід від традиційної моделі прямого бюджетного

фінансування до гнучкішої та більш адаптивної системи, здатної краще реагувати на виклики часу. Перспективи подальших досліджень пов'язані з поглибленим аналізом ефективності гібридної моделі державного регулювання вищої освіти в умовах повоєнної відбудови України, зокрема оцінкою впливу грантової та ваучерної систем на доступність і якість освітніх послуг для різних соціальних груп населення.

1. Ferlie E., Musselin C., Andresani G. The Steering of Higher Education Systems: A Public Management Perspective. *Higher Education*. 2008. № 53(6)(3). P. 325 - 348.
2. Painsi P., Leitner K, Rybnicek R. The impact of institutional autonomy on higher education institutions in Europe. *Science and Public Policy*. 2025. Vol.52, Issue 2. P. 236–253. <https://doi.org/10.1093/scipol/scae069>.
3. Ecton W.G., Dzieszinski, A.B. Using punctuated equilibrium to understand patterns of institutional budget change in higher education. 2022. *The Journal of Higher Education*, 93(3). P. 424–451.
4. Han S. Experimental governance in China's higher education: stakeholder's interpretations, interactions and strategic actions. *Studies in Higher Education*. 2022. 47(1). P. 13–25.
5. Kenno S., Lau M., Sainty B. and Boles B. Budgeting, strategic planning and institutional diversity in higher education. *Studies in Higher Education*. 2021. 6(9). P. 1919–1933.
6. Xu C. Resource Allocation in China's Public Universities: Administrators' Perceptions. *High Educ Policy*, 2025, 38: 449–471. <https://doi.org/10.1057/s41307-024-00356-1>
7. Загірняк Д. М., Кратт О. А., Загірняк М. В. Фінансові відносини у сфері вищої освіти, основані на особистій та взаємній відповідальності суб'єктів. *Проблеми економіки та управління*. 2020. № 2(8). С. 19–28.
8. Гринькевич О. С. Управління конкурентоспроможністю вищої освіти України (методологія аналізу і системи моніторингу): монографія. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2018. 336 с.
9. Сас С. П. Вплив індикативної собівартості на формування фінансового потенціалу закладів вищої освіти України. *Галицький економічний вісник*. 2021. Том 70. № 3. С. 102–110. DOI: https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2021.03.102.
10. Стратегія розвитку вищої освіти України на 2022–2032 роки. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.02.2022 № 286-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80#n143> (дата звернення: 01.05.2025).
11. Фініков Т. В., Терещук В. І. Інституційна акредитація: аналітичний огляд та рекомендації. Київ: Таксон, 2023. 76 с.
12. Державна служба статистики України. Статистична інформація. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 01.05.2025).
13. Під знаком гранту. Михайло Винницький – про перші підсумки вступної кампанії-2024. Онищенко О. URL: <https://zn.ua/ukr/EDUCATION/pid-znakom-hrantu-mikhajlo-vinnitskij-pro-pershi-pidsumki-vstupnoji-kampaniji-2024.html> (дата звернення: 01.05.2025).
14. Міністерство освіти і науки України. Державні гранти на здобуття вищої освіти: роз'яснення для вступників. URL: <https://vstup.edbo.gov.ua/grants/> (дата звернення: 01.05.2025).
15. Міністерство освіти і науки України. Порядок проведення експериментального проекту щодо запровадження державних грантів. URL: <https://mon.gov.ua> (дата звернення: 01.05.2025).
16. У Верховній раді пропонують законодавчо запустити систему освітніх грантів. Портал Освіта. <https://osvita.ua/consultations/9358>.
17. Міністерство економіки України. Ваучери на навчання: урядова програма. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/vauchery-na-navchannia-ukraintsi-mozhut-opanuvaty-za-derzhavnyi-kosht-shche-16-profesii-ta-15-spetsialnostei> (дата звернення: 07.05.2025).

Reference

1. Ferlie, E., Musselin, C., & Andresani, G. (2008). The Steering of Higher Education Systems: A Public Management Perspective. *Higher Education*, 53(6)(3), 325 - 348.
2. Painsi, P., Leitner, K., Rybnicek, R. (2025). The impact of institutional autonomy on higher education institutions in Europe. *Science and Public Policy*, Vol.52, Issue 2. P. 236–253. <https://doi.org/10.1093/scipol/scae069>.
3. Ecton, W.G. and Dziesinski, A.B. (2022). Using punctuated equilibrium to understand patterns of institutional budget change in higher education. *The Journal of Higher Education*, 93(3). P. 424–451.
4. Han, S. (2022). Experimental governance in China's higher education: stakeholder's interpretations, interactions and strategic actions. *Studies in Higher Education*, 47(1). P. 13–25.
5. Kenno, S., Lau, M., Sainty, B. and Boles, B. (2021). Budgeting, strategic planning and institutional diversity in higher education. *Studies in Higher Education*, 46(9). P. 1919–1933.
6. Xu, C. (2025). Resource Allocation in China's Public Universities: Administrators' Perceptions. *High Educ Policy*, 38: 449–471. <https://doi.org/10.1057/s41307-024-00356-1>
7. Zahirniak, D. M., Kratt, O. A., & Zahirniak, M. V. (2020). Finansovi vidnosyny u sferi vyshchoi osvity, zasnovani na osobystii ta vzaiemnii vidpovidalnosti subiektiv [Financial relations in the field of higher education based on personal and mutual responsibility of subjects]. *Problemy ekonomiky ta upravlinnia*, 2(8), 19–28. [in Ukrainian].
8. Hrynkevych, O. S. (2018). *Upravlinnia konkurentospromozhnistiu vyshchoi osvity Ukrainy (metodolohiia analizu i systemy monitorynhu)* [Management of higher education competitiveness in Ukraine (methodology of analysis and monitoring systems)]: *Monohrafiia*. LNU imeni Ivana Franka. [in Ukrainian].
9. Sas, S. P. (2021). Vplyv indykativnoi sobivartosti na formuvannia finansovoho potentsialu zakladiv vyshchoi osvity Ukrainy [The impact of indicative cost on the formation of the financial potential of higher education institutions in Ukraine]. *Halyskyi ekonomichnyi visnyk*, 70(3), 102–110. https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2021.03.102.
10. Finikov, T. V., & Tereshchuk, V. I. (2023). *Instytutsiina akredytatsiia: Analitychnyi ohliad ta rekomendatsii* [Institutional accreditation: Analytical review and recommendations]. Takson. [in Ukrainian].
11. *Stratehiia rozvytku vyshchoi osvity Ukrainy na 2022–2032 roky* [Strategy for the development of higher education in Ukraine for 2022–2032]. (2022). Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 286-r. Retrieved May 1, 2025, from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80#n143>.
12. State Statistics Service of Ukraine. (n.d.). *Statystychna informatsiia* [Statistical information]. Retrieved May 1, 2025, from <https://www.ukrstat.gov.ua/>
13. Onyshchenko, O. *Pid znakom hrantu. Mykhailo Vynnytskyi - pro pershi pidsumky vstupnoi kampanii-2024* [Under the sign of a grant. Mykhailo Vynnytskyi - on the first results of the admission campaign-2024]. Retrieved May 1, 2025, from <https://zn.ua/ukr/EDUCATION/pid-znakom-hrantu-mikhajlo-vinnitskij-pro-pershi-pidsumki-vstupnoji-kampaniji-2024.html>.
14. Ministry of Education and Science of Ukraine. *Derzhavni hranty na zdobuttia vyshchoi osvity: Roziasnennia dlia vstupnykiv* [State grants for higher education: Explanations for applicants]. Retrieved May 1, 2025, from <https://vstup.edbo.gov.ua/grants/>
15. Ministry of Education and Science of Ukraine. (n.d.). *Poriadok provedennia eksperymentalnoho proiektu shchodo zaprovadzhennia derzhavnykh hrantiv* [Procedure for conducting an experimental project on the introduction of state grants]. Retrieved May 1, 2025, from <https://mon.gov.ua>.
16. *Osvita Portal* [Education Portal]. <https://osvita.ua/consultations/9358>.
17. Ministry of Economy of Ukraine. *Vauchery na navchannia: Uriadova prohrama* [Training vouchers: Government program]. Retrieved May 7, 2025, from <https://www.kmu.gov.ua/news/vauchery-na-navchannia-ukraintsi-mozhut-opanuvaty-za-derzhavnyi-kosht-shche-16-profesii-ta-15-spetsialnostei>.

**GOVERNMENT REGULATION TOOLS OF THE EDUCATIONAL SERVICES
MARKET IN THE CONTEXT OF STRATEGIC ANALYSIS OF HIGHER
EDUCATION DEVELOPMENT IN UKRAINE**

Olha Hrynkevych¹, Anna Boiko²

^{1,2}*Ivan Franko National University of Lviv,
18 Svobody Ave., Lviv, 79008, Ukraine*

¹*E-mail: olha.hrynkevych@lnu.edu.ua; ORCID: 0000-0002-8646-8119*

²*E-mail: Anna.Boiko.AEKE@lnu.edu.ua; ORCID: 0000-0002-5587-2565*

Abstract. This article aims to characterize the impact of state regulation tools on the behavior of educational services market participants in Ukraine in the context of socio-economic challenges caused by the full-scale Russian military aggression and strategic priorities for the development of the higher education sector. In conditions of high turbulence caused by the COVID-19 pandemic, full-scale war, demographic decline, and increased migration, Ukraine's higher education system faces challenges requiring profound rethinking of state regulation mechanisms. The reduction in the network of higher education institutions (HEIs), decreased enrollment, and growing financial burden on households call into question the sustainability of the current model.

The study employed statistical methods for analyzing official statistics and administrative data on higher education financing and enrollment from the State Statistics Service and the Ministry of Education and Science of Ukraine. The article proposes a typology of state regulation tools, identifying two groups: organizational-legal and financial-economic. Organizational-legal tools operate through regulatory control (licensing, accreditation, educational standards) as a means of direct administrative control. Financial-economic instruments influence development through resource allocation and economic incentives (state order, grants, contract financing) as means of indirect stimulation.

A statistical assessment of state regulators' impact on the educational services market during 2018–2024 identified key regulatory directions: reduction of higher education's share in budget financing; decrease in HEIs and student numbers; strengthening financial burden on households; diversification of state support through vouchers and grants; resumption of formula funding; implementation of an indicative cost mechanism.

The study demonstrates that state regulators aim to adapt educational processes to crisis phenomena and implement strategic planning documents. The introduction of new mechanisms-vouchers, grants, formula funding, and indicative cost-indicates the formation of a hybrid management model balancing budget constraints and strategic development tasks, signifying transition from traditional direct budget financing to a more flexible and adaptive system. The practical significance relates to assessing state regulators' effectiveness in implementing strategic priorities under martial law conditions.

Keywords: higher education, state regulation, educational grants, vouchers, educational services market, strategic analysis, statistical assessment, formula funding.

Стаття надійшла до редколегії 10.05.2025

Прийнята до друку 25.06.2025